

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 2, May 2022

www.historystudies.net

TOKAT MUSALLALARI

Open-Air Prayer Places Of Tokat

Prof. Dr. Ali Açık

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ali.acikel@gop.edu.tr

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 13.12.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 14.02.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1080

Atıf – Citation:

Ali Açık, "Tokat Musallaları", *History Studies*, 14/2, Mayıs 2022, s.251-271.

TOKAT MUSALLALARI

Open-Air Prayer Places Of Tokat

Prof. Dr. Ali Açıkel

Öz

İslamiyet'in ortaya çıkışından itibaren mescit dışında açık havada cenaze, bayram ve teravih namazları kılmak ve diğer toplu etkinlikler yapmak için "musallâ" adı verilen özel mekânlar tesis edilmiştir. Bu "musalla" geleneği Türk-İslam devletlerinde de devam ettirilmiştir. Bu mekânlar genel olarak "ıdgâh", "kıblegâh", "namazgâh", "musallâ" ve "secdegâh" gibi isimler almışlardır. Bu terimlerin aralarında bazı ufak anlam farklılıkları olmakla birlikte tamamı açık hava ibadet ve toplanma yerlerini işaret etmektedir. Bu türden yerler yaygın olarak Arapça "musallâ" ve Farsça "namazgâh" adıyla bilinmektedir. Bilhassa Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde hem şehir merkezlerinde ve mezarlıklarda hem de yol güzergâhlarında cami harici birçok musalla ya da namazgâh mekânları kurulmuş, bunların bakım ve onarımı ile görevlilerinin ücretleri için vakıflar tesis edilmiştir. Bu tesislerin ancak bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Birçok araştırmacı Anadolu coğrafyasındaki bu ibadet ve etkinlik alanlarının fonksiyonları ve mimarî özellikleri üzerine çok sayıda incelemeler kaleme almışlardır.

Musalla ya da namazgâh denilen ibadet ve toplanma yerleri Selçuklu ve Osmanlı döneminde Tokat'ta da tesis edilmiştir. Tokat şehir merkezi ve çevresinde tesis edilen cami harici ibadet ve toplanma mekânları arşiv kayıtlarında genel olarak "musallâ", bazen de "namazgâh" diye isimlendirilmiştir. Tokat musallaları hakkında müstakil bir çalışma yapılmamış ancak bazı incelemelerde kısaca temas edilmiştir. Bu çalışmada, yeni tespit edilen arşiv kayıtları ve inceleme eserler yardımı ile Tokat musallaları derli toplu bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın amacı, özelde Tokat'ın genelinde Osmanlı Devleti'nin inanç kültürüne katkı sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Tokat, Musalla, Namazgâh, Vakıf

Abstract

Since the advent of Islam, special places called "musalla" have been established outside the masjid to hold open-air funerals, Eid and Taraweeh prayers and other public events. This "musalla" tradition has also been continued in the Turkish-Islamic states. In general, these places have received names such as "ıdgah", "qiblegah", "namazgâh", "musalla" and "secdegah". Although there are some slight differences in meaning between these terms, they all refer to open-air places of worship and gathering. Such places are commonly known as Arabic "musalla" and Persian "namazgâh". Especially in the Seljuk and Ottoman periods, many musalla or prayer places other than mosques were established in both city centers and cemeteries and on road routes, waqfs were built for their maintenance and repair and the fees of their officials. Only some of these facilities have survived to the present day. Many researchers have written numerous reviews on the functions and architectural features of these places of worship and events in the geography of Anatolia.

Places of worship and gathering, called "musalla" or "namazgâh", were also established in Tokat during the Seljuk and Ottoman periods. Places of worship and gathering other than mosques established in and around Tokat city center are generally referred to as "musalla" and sometimes "namazgâh" in archive records. There has been no independent study of Tokat open-air prayer places, but they have been briefly contacted in some reviews. In this study, Tokat open-air prayer places were examined in a systematic way with the help of newly discovered archival records and modern studies. The aim of the study is to contribute to the faith culture of the Ottoman Empire in general, Tokat in particular.

Keywords: Ottoman, Tokat, Musalla, Open-air prayer place, Waqf

Giriş

İslamiyet'in yayıldığı coğrafyalarda mescit dışındaki ibadet ve etkinlik mekânları genel olarak "îdgâh", "kıblegâh", "namazgâh", "musallâ" ve "secdegâh" gibi isimlerle anılmışlardır. İdgâh, Arapça "îd" (bayram) ile Farsça'da yer belirten son ek "gâh"tan oluşan bir birleşik kelimedir. Sözlük anlamı "bayram yeri"¹ olup terim olarak içinde bayram namazlarının kılındığı özel açık alanı ifade eder.² Kıblegâh, Arapça "kıble" (namazda dönülen taraf) ile Farsça "gâh"tan oluşan bir birleşik kelime olup kible tarafı, namazda yönelinen taraf demektir.³ Farsça bir birleşik kelime olan namazgâhın sözlük anlamı namaz kılınan yerdir. Terim olarak meydan şeklinde namaz kılmaya mahsus kible tarafında mihrap yerine dikili başı bulunan üstü açık mescit manasına gelir.⁴ Musalla, Arapça namaz anlamına gelen "salat" kelimesinden türetilen mekân ismi olup bazı vesilelerle mescit haricinde özellikle cenaze namazı kılınan üstü açık yeri ifade eder.⁵ Secdegâh ise Arapça "secde" (namazda yüzü yere sürme) ile Farsça'da "gâh" (yer) sonekinden oluşan bir birleşik kelime olup "namazda secde yeri" demektir.⁶ Bu terimler arasında "musallâ" ve "namazgâh" İslam coğrafyalarında en yaygın kullanıma sahiptir.

"Musalla" ya da "namazgâh" genelde namaz kılınan her yeri ifade eder. Fıkıh terimi olarak yerleşim merkezlerinin dışında yağmur duasının (istiska) yapıldığı, bayram ve cenaze namazlarının kılındığı belirli yerler için kullanılır. Türkçede, bayram ve cenaze gibi belli zamanlarda namaz kılınan musallalar yanında yol kenarlarında yolcuların ibadet yapması için yapılan üstü açık mescitlere de namazgâh denilir.⁷ Genel olarak namazgâhlarda kibleyi gösteren bir mihrap taşı veya mihraplı bir duvar, abdest alınabilmesi için bir kuyu veya çeşme, düzgün ve temiz bir zemin ile yazın gölge yapacak ağaçlar bulunur.⁸

İslâm tarihindeki ilk mescitlerin çoğu üstü açık tarzda inşa edilmiştir. Hz. Peygamber'in Kubâ'da yaptığı ilk mescit ve cuma namazı kılınan Rânûnâ vadisindeki Benî Sâlim Mescidi de (Mescid-i Âtike) böyleydi. Resûlullah uzun bir sefere çıktığında dinlendiği yerlerde tespit edilen uygun bir alan temizlenir, etrafına taşlar dizilerek sınırlar belirlenir ve burası namazgâh yapılırdı. Örneğin, Resûl-i Ekrem Tebuk Seferi güzergâhında ve Mekke yolunda bazı mahallerde açık namaz mekânları tesis etmişti. Ayrıca Hazreti peygamber, Mescid-i Nebevî'nin Mescid-i Harâm'dan sonra en faziletli mescit olduğunu belirtmesine rağmen daha fazla cemaatin katılabilmesi için bayram ve cenaze namazlarında ve yağmur duasında uygun mekânlardaki musallalara giderdi. Bayram musallası, Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık 500 metre mesafedeki Buthân Vadisi'nde yer almaktaydı.⁹ Bu devirde suçluların idam edildiği yerler arasında musalla da yer alırdı.¹⁰

Daha sonraki dönemlerde İslam dünyasının farklı yerlerinde şehirlerde ve yeni kurulan yerlerde bayram namazları için kible kısmında taştan sabit mihrap ve minber bulunan geniş namazgâhlar yapılmıştır.¹¹ Zengiler devrine ait Musul Musallası böyle idi. Bu musallanın ön

¹ https://turkish_dic.en-academic.com/48740/%C3%8EDG%C3%82H.

² Uğur Tanyeli, "Musallâ, İdgâh, Namazgâh: Tanımsız Bir Mimari Olgu". *Uluslararası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 1, Ankara 1999, s. 231.

³ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, s. 1050.

⁴ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1471.

⁵ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1358; A. J. Wensinck, "Musalla", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayını, C. 8, İstanbul 1968, s. 673; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayını, C. II, İstanbul 1983, s. 583.

⁶ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 709-710.

⁷ Nebi Bozkurt, "Namazgâh", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, İstanbul 2006, s. 357-358; Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 651.

⁸ Hüdavendigâr Akmaydalı, "Mihraplı ve Minberli Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIII, Ankara 1994, s. 123.

⁹ Bozkurt, *a.g.m.*, s. 358.

¹⁰ A. J. Wensinck, "Musalla", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayını, C. 8, İstanbul 1968, s. 673.

¹¹ R. Hillenbrand, "Musalla", *Encyclopaedia of Islam*, V. VII, Koninklijke Brill NV, Leiden, Hollanda 1999, s. 658b.

kısmına iki revakla ahşap bir minber daha eklenmiş ve imam-hatip tayin edilerek daima namaz kılınan mescide dönüştürülmüştür. Şehirlerin gelişmesiyle musallaların yerleri değişiyordu. Bağdat'ta yeni bir musalla yapılıncaya eskisi Musallâtü'l-atîk diye anılmıştır.¹² İran coğrafyasında Şiraz musallası ibadet yeri olmasının haricinde okçuluk eğitim sahası ve tüccarların ticaret alanı olarak kullanılmıştır.¹³

İslam ve Türk-İslam devletlerindeki musalla ya da namazgâh geleneği Osmanlılar zamanında da devam etmiştir. Bu gelenek çerçevesinde Osmanlı coğrafyasının her tarafında çok sayıda namazgâh tesis edilmiştir. Bunların bir kısmı halen varlığını devam ettirmektedir. Mustafa Özdamar, Osmanlı dönemi namazgâhlarını mekân özellikleri ve fonksiyonları itibarıyla beş grupta toplamaktadır. Bunlar: 1- Menzil¹⁴ Namazgâhları, 2- Meydan Namazgâhları, 3- Teferrüc (gezinti yeri) ve Mesire Namazgâhları, 4- Bayram, Cuma ve Teravih Namazgâhları, 5- Cenaze namazlarına mahsus Musalla Namazgâhları.¹⁵

İslamiyet'in yaygın olduğu ülkelerde, özellikle Anadolu'da, namazgâhların çok fazla ve yaygın olmasının bazı sebepleri vardır. Bu sebeplerin birincisi, Hz. Peygamber zamanında, toplu halde ve açık arazilerde kılınan namazların tatlı hatıralarını yâd etmek, canlı tutmak ve "sünnet-i seniyye"yi sürdürmektir. İkincisi, pikniğe ya da yolculuğa çıkan ve yabancı olduğu açık arazide kibleyi tayinde güçlüklerle karşılaşan müminlere kibleyi göstermektir. Üçüncüsü, İslamiyet'te şahıs mülkü olan arazilerde namaz kılmak ve istirahat için sahibinden izin almak şartı olduğundan bu izin şartını ortadan kaldırmak ve halka gönül huzuru sağlamaktır. Dördüncüsü, sıcak yaz aylarında, cuma, teravih, bayram ve cenaze gibi cemaatin yoğun katılım sağladığı ibadetlerin, ter ve nefes kokularından rahatsız olunmadan serinlik ve ferahlık içinde, açık havada eda edilmelerini temin etmektir. Beşincisi ise hayırseverlerin "namazgâh" ya da "musallâ" adı altında genele açık özel parklar ve yeşil alanlar vakfetmek suretiyle yaşanılır bir çevre düzeni ortaya amaçlamalarıdır.¹⁶

Namazgâhlar İslamiyet'in ortaya çıkışından günümüze kadar uzanan uzun süreçte kendine has bazı mimari özellikler kazanmıştır. Yavuz Tiryaki Türkiye'deki mevcut namazgâhları mimarî bakımdan dört grupta değerlendirmektedir:

1. *Mihraplı-minberli namazgâhlar*: Genellikle şehir surlarının veya yerleşim yerinin hemen dışına ya da büyük meydanlara, çok defa da yüksekçe bir tepeye inşa edilmiş bayram, cuma ve teravih namazlarının kılınabileceği ordugâh tipinde büyük ölçekli namazgâhlardır. Bunların zeminleri topraktan bir veya birkaç seki ile yükseltilmiş, taş yahut tuğla döşeli, bazen de sıkıştırılmış toprak ya da çimenliktir. Etrafı duvarlarla çevrilmiş, kible duvarının ortasına taş bir mihrap ve bir minber eklenmiş, kimi örneklerinde mihrap duvarının sol köşesine duvarın üzerine çıkmaya mahsus bir merdiven yerleştirilmiştir. Sur dışında yüksekçe bir tepe üzerindeki namazgâhlar yağmur duası için kullanıldığı gibi hacca giden grupların uğurlandığı ya da karşılandığı, bazen şenliklerin düzenlendiği, misafirlerin ağırlandığı alanlar olmuştur. Bu gruptaki namazgâhlara Çanakkale Gelibolu Azebler Namazgâhı (810/1407), Bursa Umur Bey Namazgâhı (1439), İstanbul Atmeydanı Namazgâhı (Üçler Mescidi) (942/1535-36), Kosova Prizren Fâtiht Sultan Mehmed Namazgâhı, Konya Musallâ Namazgâhı (948/1541) ve İstanbul Okmeydanı Namazgâhı (Okmeydanı Mescidi) (1034/1625) örnek olarak verilebilir.¹⁷

¹² Bozkurt, *a.g.m.*, s. 358.

¹³ A. J. Wensinck, "Musalla", *Encyclopaedia of Islam*, V. VII, Koninklijke Brill NV, Leiden, Hollanda 1999, s. 658b.

¹⁴ Menzil, kervanların ve posta tatarlarının indikleri, at değiştirdikleri ya da geceyi geçirmek üzere konakladıkları bina ve hana verilen isimdir. Bk. Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 479.

¹⁵ Mustafa Özdamar, "Namazgâhlar", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 245.

¹⁶ Özdamar, *a.g.m.*, s. 222-223.

¹⁷ Yavuz Tiryaki, "Namazgâh", *DİA*, TDV Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, s. 359; Akmaydalı, *a.g.e.*, s. 124-126.

2. *Çeşmeli namazgâhlar*: Bu tipteki namazgâhlar bir yüzü mihraplı namazgâh çeşmeleri ya da çeşme üstü (fevkanî) namazgâhlar olarak inşa edilmişlerdir. Bir yüzü mihraplı, diğer yüzü çeşmeli örneklerle bilhassa menzillerde karşılaşılmaktadır. Mihraplı yüzün önünde bir ya da birkaç kişinin namaz kılabilceği yükseltilmiş bir seki vardır. Bazen çok belirgin olmayan bir nesne (sütne) ile de çevrelenmiştir. Fevkanî namazgâhlar genellikle meydan çeşmeleri şeklinde düzenlenmiştir. Çeşmenin su haznesinin üzerine ya da yanına taş bir merdivenle çıkılır. Kible yönünü belirten bir namazgâh taşı ve çeşmenin etrafını saran kısa bir siper duvarı (sütne) bulunur. Birkaç kişinin namaz kılabilceği büyüklükte inşa edilenleri olduğu gibi otuz kırk kişinin bir arada bulunacağı ölçekte olanları da vardır. Bu tipe Eyüp Mehmed Paşa Namazgâh Çeşmesi (1026/1617), Üsküdar Ali Ağa Namazgâhı (1064/1654), Eyüp Mustafa Efendi Namazgâh Çeşmesi (1105/1694), Üsküdar Ahmed Ağa Namazgâh Çeşmesi (1133/1721), Piyâle Paşa Kadınlar Çeşmesi Namazgâhı (1190/ 1776) ve Kadırğa Limanı'nda Esmâ Sultan Namazgâhı (1193/1779) örnek olarak gösterilebilir.¹⁸

3. *Bir çeşme yanına inşa edilen namazgâh alanları ve kible (mihrap) taşları*: Çeşme yanında bir veya birkaç kişinin namaz kılabilceği kadar genişlikte bir alanın zemini taş ya da tuğla döşenerek bir kible taşı ilâvesiyle namazgâh alanı oluşturulmuştur. Genelde bu namazgâh alanı bir sütne ile de çevrelenmiştir. Kible yönünü gösteren namazgâh taşının üstüne bazen bir kandil motifi işlenmiş, çok defa da “el-mihrâb” ibaresi ya da mihrap âyeti¹⁹ yazılmıştır. Bu tipin önemli örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır. Birkaç örnek olarak şu yapılar sıralanabilir: Bulgurlu Namazgâhı (1064/1654), Beykoz İshak Ağa Namazgâh Çeşmesi (1162/1749), Üsküdar Ayşe Hanım Namazgâhı (1181/1767), Zeytinburnu Mustafa Efendi Namazgâhı (1795), Bezmiâlem Vâlîde Sultan Çeşmesi Namazgâhı (1831), Bostancı Abdullah Ağa Namazgâhı (1831), Üsküdar Bekârderesi Sokağı Namazgâhı (1860) ve Alemdağ Namazgâhı (1898).²⁰

4. *Musalla taşlı namazgâhlar*: Bu tip namazgâh, musalla taşının hemen yanında bir mihrap taşından ibarettir. Cenaze namazlarının kılındığı alanlarda bazen dinî bir yapı, bir hazîre girişi ya da mezarlık girişinde yer almaktadır. Musalla taşlı namazgâhların bir bölümü mihraplı ve minberli olarak inşa edildiğinden birinci gruba girmektedir.²¹

2. Tokat Musallaları

Selçuklu ve Osmanlı döneminde Tokat ve çevresinde teşkil edilen musallaların sayısı, inşa mekânları ve görevlileri hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Yerel tarihçi ve Tokat Belediyesi Şehir Müzesi Kûrâtörü Hasan Erdem'in aktardığı üzere, sözlü kültürde Tokat şehrinde beş adet musalladan söz edilmektedir.²² Ancak mevcut yazılı kaynaklarda Tokat merkezde bir (Meydan Musallası), Tozanlu nahiyesi İpsile köyünde bir adet olmak üzere toplam iki musalla tespit edilmiştir. Ayrıca günümüzde Tokat iline bağlı Turhal ilçesinin Gümüştop (Dazy) köyünde bir namazgâh kalıntısı ile Zile ilçe merkezinde Osmanlı devrinden kalma bir musalla bulunmaktadır.

Bu musallaların bir kısmı hakkında müstakil bir çalışma yapılmamış ancak bazı makalelerde kısaca temas edilmiştir.²³ Burada, yeni tespit edilen arşiv kayıtları yardımı ile Tokat musallaları hakkında bilgi verilecektir.

¹⁸ Tiryaki, *a.g.e.*, s. 359.

¹⁹ Âl-i İmrân suresinin 37. âyetinin “Küllema dehale aleyha Zekeriyya'l-mihrab” şeklinde geçen kısmı. Bk. Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yayınları, Ankara 2014, s. 53.

²⁰ Tiryaki, *a.g.e.*, s. 360.

²¹ Tiryaki, *a.g.e.*, s. 360.

²² Bunlar; Meydan Musallası, Ali Paşa Camii Musallası, Şeyh Şirvanî Mezarlığı Musallası, Dikmenler Mezarlığı Musallası ve Erenler Mezarlığı Musallası'dır.

²³ Tanyeli, *a.g.e.*, s. 237; Muhammet Arslan, “Anadolu Selçuklu Namazgâhları”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute (TAED)*, S. 68 (Mayıs 2020), Erzurum, s. 286; Nurcan Boşdurmaz, *İpek Yolunda Bir Şehir Tokat*, Tokat Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 52-53.

2.1. Tokat Meydan Musallası

Musallanın ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Bu yapı ile alakalı en eski kayıt Osmanlı Arşivi'nde yer alan 7 Şevval 980/10 Şubat 1573 tarihli hükümdür. Bu hükümde daha önce inşa edilen musallada adet üzere namaz kılındığı ve içinde hasıl olan otların biçilip satılarak gelir elde edildiği belirtilmiştir. Hükümün devamında, elde edilen gelirin, musallanın çevre duvarlarının tamirine sarf edildiği dile getirilmiştir. Ayrıca hükümde, o tarihlerde, cambaz taifesinden bazı kişiler ve başkalarının buraya yerleşerek musallanın duvarlarına zarar verdikleri şikâyet konusu edilmiştir. İşte bu şikâyet üzerine Divan'dan Tokat kadısına yazılan hükümde Müslümanların namaz kıldığı musallanın temiz tutulması, içindeki otluğu kimsenin kullanmasına izin verilmemesi ve aksine hareket edenlerin isimlerinin merkeze bildirilmesi emredilmiştir.²⁴ Bu hükümdeki bilgilerden eski devirlerde inşa edilen musallanın etrafı duvarlarla çevrili çayırılık bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Muhammet Arslan, incelenen hükümde geçen “bundan akdem binâ olunan musallada” ibaresinden hareketle musallanın 12. veya 13. yüzyıllarda yaptırılmış olabileceğini düşünmektedir.²⁵ Nurcan Boşdurmaz, “İpek Yolunda Bir Şehir Tokat” adlı kitabında musallanın Anadolu Selçukluları zamanında Sarayönü mevkiinde inşa edilmiş olabileceğini görüşünü ileri sürmektedir. Bu görüşüne 1854-1856 yıllarında Tokat'ta bulunan misyoner seyyah Henry John Van Lennep'in²⁶ seyahatnamesinde Sarayönü denilen yerde saray kalıntılarının olduğu yönünde verdiği bilgiyi dayanak yapmaktadır.²⁷ Van Lennep seyahatnamesinin ikinci cildinde Tokat'tan ayrılırken çıkış yolu üzerindeki “Taş Han” ve “Mermer Cami (muhtemelen Gülbahar Hatun Camii)” arasındaki “Meydan” ve yakınındaki “Abbasi hanları (Selçuklu beyleri) sarayı harabeleri” gibi yerleri sıralamış²⁸, Meydan Musallası ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Ancak aşağıda söz edeceğimiz Sir Robert Ker Porter'in 1819 tarihli Tokat gravürü ile 1927 yılına ait bir fotoğraf Lennep'in Tokat'ta tarif ettiği güzergâh üzerinde bir musallanın varlığını ortaya koymaktadır.

1817-1820 yılları arasında Anadolu üzerinden Gürcistan, Ermenistan ve İran ülkelerine seyahat eden İngiliz ressam ve gezgin Sir Robert Ker Porter²⁹ 1819'da Tokat'a da uğramış ve şehrin bir gravürünü çizmiştir. Aşağıda verilen gravüre bakıldığında, musallanın şehrin batı tarafında yer alan kalenin aşağı kısmında olduğu görülmektedir. Musallanın güney tarafındaki duvarda mihrap vazifesi gören bir yapı ile musalla içinde birkaç ağacın varlığı da dikkat çekmektedir. Yine gravürde Voyvoda Hanı (Taş Han) olduğundan daha büyük çizilmiştir. Musallanın güneyindeki Gülbahar Hatun Külliyesi'ne³⁰ ise gravürde yer verilmemiştir.

²⁴ BOA. A.DVN. MHM. D. 21, 95/229. Belgenin transkripsiyonu için bk. Ek 1.

²⁵ Arslan, *a.g.m.*, s. 287.

²⁶ Lennep hakkında özet bilgi için bk. <https://blogs.stockton.edu/anatolia/2014/05/05/reverend-henry-j-van-lennep/>.

²⁷ Boşdurmaz, *a.g.e.*, s. 39.

²⁸ Henry John Van Lennep, *Travels in Little-known Parts of Asia Minor*, C. II, London 1870, s. 81.

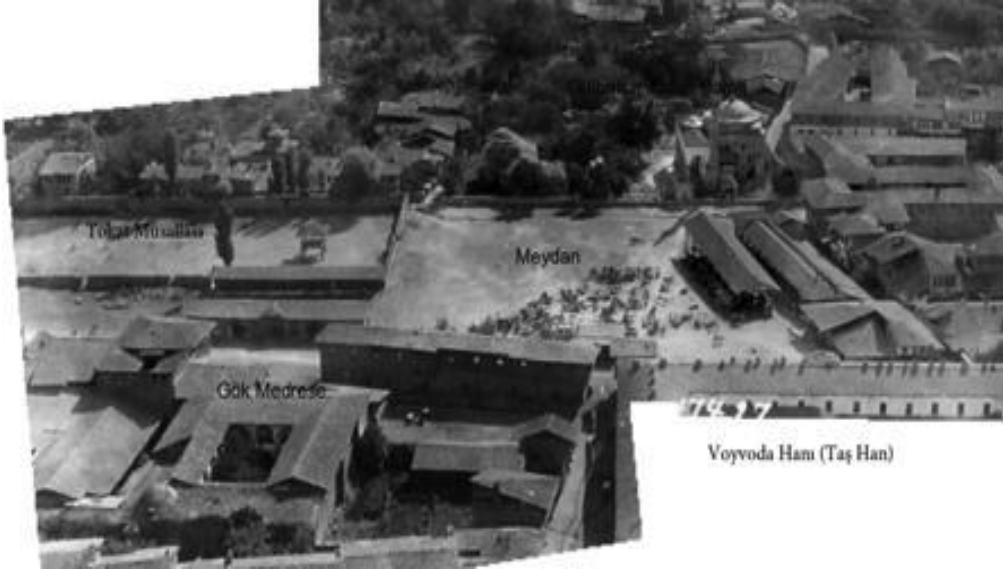
²⁹ Sir Robert Ker Porter hakkında özet bilgi için bk. <https://historyarchive.org/works/creators/robert-ker-porter>.

³⁰ Gülbahar Hatun Külliyesi hakkında daha fazla bilgi için bk. Kübra Dursun, *II. Bayezid'in Annesi Gülbahar Hatun'un Hayatı ve Vakıfları*, (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2020; A.V. Çobanoğlu, “Meydan Camii”, *DİA*, TDV Yayınları, C.29, Ankara 2004, s. 499-500.

Gravür 1. 1819'da Tokat³¹

Almanya'nın Köln şehrinde Cologne Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi'nde bulunan ve Nurcan Boşdurmaz tarafından tespit edilen 1927 yılına ait aşağıdaki fotoğrafta Tokat Musallası, Meydan, Voyvoda Hamı (Taş Han), Gök Medrese ve Gülbahar Hatun Külliyesi görülmektedir. Fotoğrafa bakıldığında, musallanın dört tarafının duvarlarla çevrili olduğu ve musalla içinde sadece bir ağacın varlığı dikkat çekmektedir. Musallanın yukarıda verilen gravürdeki hali ile 1927 yılı resmi mukayese edildiğinde, yapının pek değişmediği görülmektedir.

Resim 1. 1927 Yılında Tokat Meydan Musallası³²

³¹ Sir Robert Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylonia*, C. II, London 1822, s. 703b, Gravür LXXXVI.

³² Boşdurmaz, *a.g.e.*, s. 52. Boşdurmaz, bu kolajı <https://arachne.uni-koeln.de/arachne/1177977> adlı web sayfasından aldığı iki fotoğrafı birleştirerek oluşturmuştur. Fotoğraf üzerindeki yer adları bu yazının yazarı tarafından ilave edilmiştir.

Osmanlı döneminde Tokat Meydan Musallası'nın fonksiyonu ve buradaki görevliler hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Hurufat Defterlerinde birkaç atama kaydı tespit edilmiştir. Bu kayıtların ilki Safer 1103/Ekim 1691 tarihli olup Meydan Musallası'nda ferraş (temizlikçi) olarak görev yapan Ali'nin yeniden bu göreve tayin beratıdır. Görev yenileme beratında ferraşın aldığı ücret belirtilmemiştir.³³ Ramazan 1140/Nisan 1728 tarihli diğer atama beratına göre, Hacı Osman isimli bir hayırsever tarafından Sipahiler Çarşısında bazı dükkânlar Meydan Musallası için vakfedilmiştir. Yine aynı berata göre, Hacı Osman'ın Musalla Vakfı'nın ayda 5 akçe ücretle mütevellisi olan Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine yerine oğlu Ebubekir atanmıştır.³⁴ Rebiülevvel 1137/Kasım 1734 tarihli bir diğer atama beratında Tokat'ta Meydan Mahallesi'nde bulunan musallanın mütevellisi olmadığından Mustafa Halife'nin hasbi (ücretsiz) olarak müteveli tayin edildiği belirtilmektedir.³⁵ Son olarak Cemaziyelahir 1136/Şubat 1724 tarihli bir başka atama kaydına göre, Meydan Musallası'nda sabah namazından sonra bayram namazlarında belli bir ücret karşılığında vaiz olarak görev yapan Hacı Hüseyin'in görevinden feragat etmesi üzerine yerine Abdürrahim tayin edilmiştir.³⁶ Mevcut kayıtlardaki bilgiler birlikte değerlendirildiğinde, Meydan Musallası'nın bakım onarım ve görevli ücretleri için bir vakfi bulunduğu ve ferraş, vaiz ve mütevelliden oluşan bir görevli kadrosunun olduğu anlaşılmaktadır.

1908 yılında Tokat Meydan Musallası bir sel felaketine maruz kalmıştır. Şiddetli fırtınanın ardından başlayan sel felaketi, Tokat telgraf baş memuru Şevket Efendi'nin Sivas'a çektiği telgrafa göre, 25 Haziran 1908/12 Haziran 1324 Perşembe günü saat 8:30 civarında başlamıştır. Olayın görgü tanığı olarak Tokat Mutasarrıfı Celal Bey'in Sivas Vilayetine gönderdiği telgrafta, selin dere boyunu istila ederek hükümet binasını, telgrafhaneyi, askerlik dairesini, hükümet binasının arka kısmındaki evleri ve hapishaneyi tamamen istila ettiği, dere üzerindeki köprüleri yıktığı, dere boyunda bulunan evlerden birçoğunun sel sularıyla sürüklendiği, birçoğunun da hasara uğrağı belirtilmiştir. Ayrıca Meydan'da ve kılla önündeki namazgâhta çadıra çıkmış olan redif askerlerinin de sel içinde kaldığı, bunların orada bulunan belediye memurları, polisler ve halk tarafından tahliye edilerek kurtarıldıkları ancak kayıpların miktarının henüz belirlenemediği ifade edilmiştir. 28 Haziran 1908 tarihinde Sivas Valisi Reşid Akif tarafından Sadarete gönderilen telgrafta ise henüz araştırmanın tamamlanmadığı, o ana kadar iki yüze yakın kişinin öldüğü, redif askerlerinin verdikleri zayıtın tam anlaşılmadığı, bununla beraber liva kumandanlığından gelen bilgiye göre 15 asker can kaybı olduğu bildirilmiştir. 29 Haziran 1908 tarihinde Sivas Valisi Reşid Akif'in sadarete yolladığı başka bir telgrafta da önceki bilgilere ek olarak 26 kişinin daha vefat ettiği ve iki yüz altmış kişiden oluşan Tokat Redif Taburu'ndan toplam asker kaybının 17'yi bulduğu belirtilmiştir.³⁷

³³ VGMA. HD. No. 1121, s. 23.

³⁴ VGMA. HD. No. 1144, s. 225.

³⁵ VGMA. HD. No. 1119, s. 15.

³⁶ VGMA. HD. No. 1119, s. 12.

³⁷ Hüseyin Baha Öztunç, "Tokat'ta Büyük Sel (1908)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz-2012, s. 181-183. Selin verdiği zararlar ve insan kayıpları hakkında kaynaklarda farklı rakamlar verilmiştir. Halis Turgut Asarkaya (Cinlioğlu), selde "1000'e yakın dükkân yıkılmış 500'den fazla kişi ölmüştür. Bazı yerlerde ölüm 1000 hatta 2000 gösterildiyse de doğru değildir." demektedir (Asarkaya, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat Belediyesi Yayınları, Tokat 2019, s. 312). Bir diğer yazar Ferit Acunsal, selde 520 kişinin öldüğünü ayrıca 640 ev ve dükkânın da oturulamayacak hale geldiğini yazmaktadır (Acunsal, *Gerçeklerin Diliyle Tokat*, İstanbul 1947, s. 127-129). Selin bir diğer görgü tanığı Hacı İbrahim Yoğurtçuoğlu da tuttuğu günlüğünde olayı şöyle özetlemiştir: "...Meydan'a geldim, yağmur şiddetlendi.... Bir dakika sonra Meydan Cami-i şerifi selin ortasında kaldı, adamlar balık gibi su içerisinde gidiyor; memleket bir uğultu içerisinde kimse yaşamıyor. Namazgâh'da redif askerleri var, bir dakika sürmeden duvarı yıktı; ora da havuz gibi doldu, atlarla duvar kenarından urganlar atarak çok asker kurtuldu. Bir saat sonra yollara omca gibi cenazeleri düzmeye başladılar, çok adamlar da selden çıkarılan aralarında kıştan donar gibi donmuşlar da bulunduğundan bütün hamamları açtılar ve çok insanlar hamamlarda canlandı. Büyük küçük insan (3500) kişi telef olmuştur." (Boşdurmaz, *a.g.e.*, s. 53).

Tokat Redif Taburu'nun Meydan Musallası'nda bulunma sebebi, Dersim'e gitmek için burada toplanarak hazırlık yapmalarıdır. Resmi yazışmalara göre, sel dolayısıyla 260 kişilik Tokat Redif Taburu'ndan 17 asker hayatını kaybetmiştir. Musalla'da çadırlarda kalan taburun selde silah ve diğer malzemelerinin hasara uğraması, selden kurtulan askerlerden köylerine dönenlerin bulunması gibi nedenlerle Tokat Redif Taburu, Dersim'e gitme görevinden muaf tutulmuştur. Yerlerine ise Elâzığ Vilâyeti'ne bağlı bulunan Harput Redif Taburu'nun gönderilmesine karar verilmiştir.³⁸ 1908 Tokat Seli öncesinde Meydan Musallası'nda Redif askerlerinin toplanması ve çadırlar kurarak konaklaması, musallanın askeri amaçlar için de kullanıldığını işaret etmektedir.

1908 yılı sel afetinde duvarları yıkılan Meydan Musallası'nın tadilatı ile alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte, 1909 yılında Girit Adası Komiseri Yunan Prensi George'un aday Yunanistan'a ilhakı yönünde yeni adımlar atması üzerine başlayan Girit olayları³⁹ sebebiyle musalla her kesimden çok sayıda insanın kaldığı bir miting düzenlenmiştir. Bu hususta Sivas Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne, buradan da Sadaret Makamı'na iletilen 10 Ağustos 1325/24 Ağustos 1909 tarihli telgrafta 5 Ağustos 1325/18 Ağustos 1909 tarihinde Tokat'ta Osmanlı tebaasının bütün unsurlarından binlerce ahalinin Meydan Musallası'nda toplanarak vatanperverâne nutuk attıkları bildirilmiştir.⁴⁰ Bu bilgi bize Meydan Musallası'nın toplumsal olaylarda bir toplanma alanı olarak da vazife gördüğünü göstermektedir.

1927 sonrası dönemde Meydan Musallası'nın durumu hakkında yerel tarihçi ve Tokat Belediyesi Şehir Müzesi Küratörü Hasan Erdem'in hususi arşivinde⁴¹ bazı belgeler mevcuttur. Belgeler Musalla yerinin önce bahçeye çevrilmesine, daha sonra okul arsası yapılmasına dair resmî yazışmaları içermektedir. Evkaf Umum Müdürlüğü'nden Tokat Evkaf Müdürlüğü'ne gönderilen 31 Ağustos 1930 tarih ve 82041/89 numaralı yazıda, Tokat'ın Meydan civarındaki Musalla'nın bahçe olarak icara verilmesinin mahallin müftüsü tarafından şikâyet konusu edildiği belirtilerek adı geçen yerin ne sebepten dolayı ve kaç lira bedelle icara verilmiş olduğunun bildirilmesi istenmiştir.⁴² Bu yazıya Tokat Evkaf Müdürlüğü'nden verilen cevapta Musalla hakkında şu bilgilere değinilmiştir: Meydan'da Musalla denilen mahal dört duvardan ibaret üzeri açık bir yerdir. Duvarlarının tamamı yıkılmıştır. Eskiden hacılar Hicaz'dan geldiği vakit burada dua ederlerken şimdi içinde mektep çocukları futbol oynamakta ve Meydan'a sebze getiren köylüler hayvanlarını buraya bırakarak etrafı kirletmektedirler. Duvarlarının tamiri için yapılan keşifte 150 liraya mal olacağı hesap edilmiştir. Daha sonra tamirat bedeli icara mahsup

³⁸ Öztunç, *a.g.m.*, s. 184.

³⁹ 1669'da Osmanlı idaresi altına giren Girit Adası'nda 1820'de başlayan Mora ihtilaline kadar önemli bir hadise meydana gelmedi. Çar Petro ile başlayıp gittikçe şiddetini arttıran Rus tahrikleri, Fransız İhtilâli ile uyandırılan milliyetçilik duyguları, Osmanlı Devleti'nin gündün güne bozulan ve zayıflayan iç idaresi, Hristiyan tebaa arasında baş gösteren ayrılma arzusu ve nihayet böyle bir cereyanı gerçekleştirmek üzere Rumlar'ın kurdukları Heteria Cemiyeti'nin propagandası neticesinde Temmuz 1821'de gayrimüslimler Girit'te ayaklandılar. Osmanlı Devleti bu ayaklanmaları bastırma da 1900'lü yıllara kadar dış tahriklerle yeni ayaklanmalar meydana geldi. Nihayet 18 Aralık 1897 tarihinde İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya, Girit'in muhtariyetini ilân ettiler. Bu devletlerin desteği ile Yunan kralının oğlu Prens George üç yıl müddetle fevkalâde komiser sıfatı ile Girit'in yönetimini üstlenerek 22 Aralık 1898'de göreve başladı. Prens George, görev süresi içinde Girit'i Yunanistan'a ilhak için yoğun çaba harcadı ancak başarı sağlayamadı. 1906'da Prens George'un görevi bırakmasıyla yerine eski nazırlardan Zaimis, yüksek komiser olarak tayin edildi. Hami devletler 11 Mayıs 1908'de Zaimis'e gönderdikleri bir nota ile askeri güçlerini adanan çekeceklerini bildirdiler. Ardından Girit Millî Meclisi, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı ve Bulgaristan'ın istiklâlini ilân etmesi üzerine adanın Yunanistan Krallığı'na katıldığını resmen ilân ettiler. Bu gelişmeye karşı Osmanlı topraklarının her tarafında protesto gösterileri düzenlendi. Osmanlı hükümeti ilgili devletler nezdinde ilhakın durdurulması için teşebbüse geçti ancak sonuç alamadı. Balkan Harbi'nin ardından Londra (30 Mayıs 1913) ve Bükreş (10 Ağustos 1913) muahedeleriyle Girit adası Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. Bk. Cemal Tukin, "Girit", *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 89-93.

⁴⁰ BOA.DH.MKT. 2908/93. Bu belgenin transkripsiyonu için bk. Ek 2.

⁴¹ Arşivini açarak ilgili belgeleri kullanmama müsaade ettiği için Sayın Hasan Erdem'e çok teşekkür ederim. Belgelerin fotoğrafları Ek 3'te verilmiştir.

⁴² HEA (Hasan Erdem Arşivi). Belge 1.

olunmamak üzere taliplisine üç yıllığı 40 liraya icara verilmiştir.⁴³ Bu yazıya Evkaf Umum Müdürlüğü 15 Eylül 1930 tarihli ve 82585/47 sayılı yazı ile cevap vermiştir. Cevabi yazıda, üç yıllığı 40 lira icar karşılığında duvar tamiratına ait masrafı üstlenen müstecirin duvarları kaç lira masrafla tamir ettiği ve müstecirin kim olduğu sorulmuştur. Ayrıca icara verilen Musalla mahallinin nasıl kullanılacağı, icar sözleşmesi yapılıp yapılmadığı, mahallin vakfiyesi ve tapusu olup olmadığı, bedelinin ne olduğu ve son olarak buradan daha sonra ne şekilde istifade edilebileceği hususları hakkında bilgi verilmesi istenmiştir.⁴⁴

Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 15 Eylül 1930 tarihli yazısına, Tokat Evkaf Müdürlüğü 21/09/1930 tarih ve 1993/172 sayılı yazı ile cevap vermiştir. Cevabi yazıda, Musalla duvarları tamirat masrafının 150 lira tuttuğu, 9 Mayıs 1929 tarihinde yapılan sözleşmeye göre, masrafın müstecir tarafından karşılanacağı, ayrıca müstecirin üç yıllık icar olarak 40 lira ödeyeceği ve kiralanan mahallin sebze ekimi için kullanılacağı bildirilmiştir. İlave olarak, Musalla alanının vakfiyesi ve tapusunun olmadığı, senelerden beri aynı vaziyette bulunduğu, tahminen 3000 metrekare büyüklüğünde ve peşin 1400 lira değerinde olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵ Tokat Evkaf Müdürlüğü'nün bu yazısına, Evkaf Umum Müdürlüğü 23 Teşrin-i Evvel 1930 tarih ve 82922/113 sayılı yazı ile cevap vermiş ve Musalla yerinin sebze bahçesi olarak icara verilmesini uygun bulmuştur. Ayrıca bu yerin satış işleminin sonraya bırakılarak bir an evvel tapuya geçirilmesi istenilmiştir.⁴⁶

Evkaf Umum Müdürlüğü'nün Musalla yerinin tapuya geçirilmesi talebi üzerine, Tokat Evkaf Memurluğu harekete geçerek bazı adımlar atmış ve tapu meselesini kısa süre içinde sonuçlandırmıştır. Evkaf Memurluğu'ndan Tokat Evkaf Dava Vekili Salih Bey'e yazılan 2 Nisan 1932 tarih ve 2710/109 sayılı yazıda Tokat'taki camilere meşrut (şart koşulan) 24 parça vakıf tarla ile Meydan Camii'ne meşrut Meydan'daki Namazgâh bahçesinin elli seneyi aşkın bir süreden beri Evkaf İdaresi'nce icara verilerek tasarruf olunduğu belirtilerek bu akarların Mayıs 1932 tarihine kadar Evkaf Hazinesi adına tescilleri için dava açılması ve Tapu Dairesi'ne bildirilmesi istenmiştir. Bu yazının ekinde yer alan listedeki bilgilere göre, Namazgâh bahçesi Meydan mevkiinde Gülbahar Hatun Camii Vakfı'na ait olup beş dönüm büyüklüğündedir. Hudutları ise doğusu mahalle yolu, batısı Bitli Ohannes hanesi, kuzey ve güneyi Meydan mevkiidir.⁴⁷

Evkaf Dava Vekili Salih Bey, 17 Mayıs 1932 tarihinde Tokat Evkaf Memurluğu'na gönderdiği yazıda, 24 parça vakıf tarla ile Namazgâh bahçesinin tescil davasında mahkemece şahitler talep edildiğini belirterek bir şahitler listesi sunmuştur. Bu listede, şahit olarak Namazgâh bahçesi tescili için Keleş oğlu Derviş Halil, Pir Veli oğlu Hacı Çavuş, Kundakçı Hacı Bekir Usta, Murat oğlu Hüseyin Efendi ve Menzilci oğlu Şerif Mehmet Efendi'nin isimleri yazılıdır.⁴⁸ Bir süre sonra mahkeme, adı geçen şahitlerin şهادetleri ile Namazgâh bahçesinin Gülbahar Hatun Vakfı'na tesciline karar vermiştir. Böylece Namazgâh bahçesi Gülbahar Hatun Vakfı'nın tapulu akarı olmuştur.

1933 yılı başında Gülbahar Hatun Vakfı'na ait Namazgâh arsası üzerinde bir okul yapılması gündeme gelmiştir. Bu konudaki gelişmeler Tokat Evkaf Müdürlüğü'nden Tokat Vilayet Makamı'na gönderilen 8/10/1933 tarih ve 4395/336 sayılı belgede özetlenmiştir.⁴⁹ Buna göre, Haziran 1933 tarihinde Vilayet Daimî Encümeni kararı ile yerine okul inşa edilmek üzere Gülbahar Hatun Vakfı'na ait Namazgâh arsası ile Özel İdare'ye ait Takyeciler Camii civarındaki

⁴³ HEA. Belge 2.

⁴⁴ HEA. Belge 3.

⁴⁵ HEA. Belge 4.

⁴⁶ HEA. Belge 5.

⁴⁷ HEA. Belge 6.

⁴⁸ HEA. Belge 7.

⁴⁹ HEA. Belge 8.

Cedit Hisariye Medresesi'nin takası uygun görülmüştür. Evkaf Umum Müdürlüğü 28/09/1933 tarih ve 133053/185 sayılı yazısı ile bu takas işlemine onay vermiştir. Onayın ardından Namazgâh arsasının Özel İdare'ye, Hisariye Medresesi'nin de Gülbahar Hatun Vakfı adına Evkaf İdaresi'ne devri ile tapu senetlerinin hazırlanması için Tapu Müdürlüğü'ne yazı yazılması istenmiştir. Tokat Evkaf Müdürlüğü'nden Tokat Vilayet Makamı'na gönderilen 22/10/1933 tarih ve 520 sayılı bir diğer yazıda, Gülbahar Hatun Vakfı'na ait Namazgâh arsası ile Hisariye Medresesi'nin takas yoluyla devri işleminin tamamlandığı belirtilerek adı geçen medresenin anahtarının teslimi için Hususi Muhasebe Müdürlüğü'ne emir verilmesi talep edilmiştir.⁵⁰ Daha sonra anahtar teslim meselesi Hususi Muhasebe Müdürlüğü ile Emniyet Müdürlüğü arasında yazışmalara konu olmuş, nihayet 5 Kasım 1933 tarihinde bir emniyet memuru vasıtasıyla Muhasebe Müdürlüğü'ne anahtar teslimi yapılmıştır.⁵¹

Okul yapılmak amacıyla 22/10/1933 tarihinde Özel İdare'ye devredilen Musalla arsası üzerinde 1934-1936 yılları arasında bir lise bina edilmiştir. Lise 1936-1937 eğitim-öğretim yılında hizmete başlamış ve 1953 yılında adı Gaziosmanpaşa Lisesi olmuştur.⁵²

2.2. İpsile Köyü Göğseki Yaylası Musallası

Osmanlı döneminde Tokat kazasının Tozanlı nahiyesine bağlı olan İpsile köyünün⁵³ Göğseki yaylasında tesis edilen musallanın tam olarak ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. 541 numaralı Hurufat Defteri'nde kayıtlı Rebiülahir 1225/Mayıs 1810 tarihli atama beratında İpsile köyü Göğseki yaylasında Sultanın izni ile ahaliden ismi verilmeyen bir hayırsever tarafından bina olunan musallada cuma ve bayram namazlarını kıldırmak üzere Mehmed Ali Efendi'nin hasbi (ücretsiz) olarak hatip tayin edildiği belirtilmektedir.⁵⁴ Bu bilgiden hareketle Göğseki Yaylası Musallası'nın 1810 yılından kısa bir süre önce yapıldığı ileri sürülebilir.

Sonraki devirlerde musalla hakkında herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Günümüzde İpsile köyü Sivas ilinin Doğanşar ilçe merkezi olup birkaç yaylası bulunmaktadır. Bu yaylalardan bir tanesi de Göğseki yaylasıdır.⁵⁵

2.3. Turhal Gümüştop (Dazya) Köyü Musallası

Namazgâhın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında kesin bilgiye ulaşılamamıştır. Yapıyı inceleyen M. Baha Tanman'a göre, namazgâh, Dazya köyünde bulunan 1361 tarihli Cami, 1375 tarihli Zaviye⁵⁶, 1388 tarihli Darülhuffaz ve aynı devre ait olduğu sanılan Ali Baba Türbesi⁵⁷ ile birlikte Eratna Devleti zamanında inşa edilmiş olmalıdır. Ayrıca namazgâh ile diğer yapılar arasında malzeme ve inşaat tekniği açısından benzerlikler de bulunmaktadır. Bu nedenle Tanman, yapının 14. yüzyılın ikinci yarısına ait olacağı kanaatini taşımaktadır.⁵⁸

Günümüzde namazgâha ait kalıntılar Gümüştop köyünün birkaç yüz metre kadar güneyinde ve hafif meyilli bir arazide yer almaktadır. Namazgâh yaklaşık 18 m. x 26 m. boyutlarında olup moloz taştan bir ihata duvarı ile çevrilidir. İhata duvarı, güneyde mihrap nişini içinde barındıran

⁵⁰ HEA. Belge 9.

⁵¹ HEA. Belge 10.

⁵² <https://docplayer.biz.tr/15984211-Tokat-gazi-osman-pasa-lisesi.html>; Metin Gürdere, *20. Yüzyılda Tokat Bir Şehrin ve İnsanların Hikayesi*, C. I, Sivas 2017, s. 247.

⁵³ Fikri Karaman, *Sivas-Tokat Tozanlı Kazası*, İstanbul 2003, s. 39-40.

⁵⁴ VGMA. HD. No. 541, s. 138.

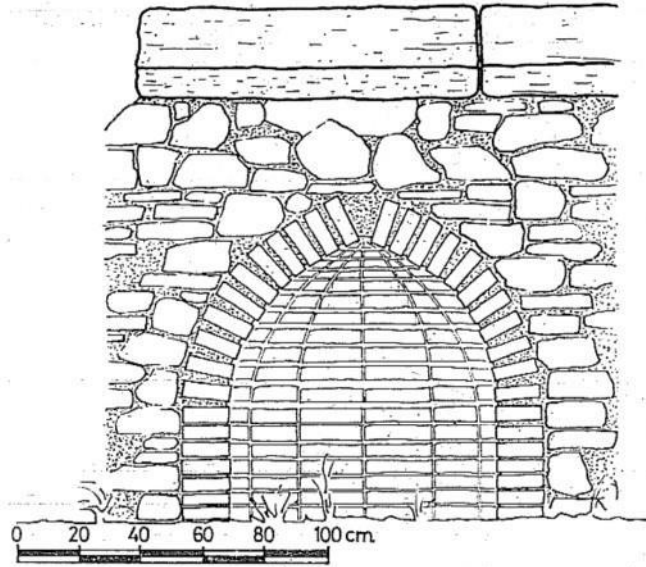
⁵⁵ <https://www.gidilmeli.com/Dogansar-yaylari-dogansar/3752/1>.

⁵⁶ Zaviye için el-Hac Lülü b. Abdullah tarafından tesis edilen vakfın vakfiyesi 5 Zilhicce 804/6 Temmuz 1402 tarihlidir. Bk. VGMA Vakıf Defteri No. 198.

⁵⁷ Bu eserler hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Erol Yurdakul, "Tokat Vilayetinin Gümüştop (Dazya) Köyündeki XIV'üncü Yüzyıla Ait Eski Eserler", *Vakıflar Dergisi*, S. 8, Ankara 1969, s. 243-247.

⁵⁸ M. Baha Tanman, "Turhal'ın Gümüştop (Dazya) Köyündeki Namazgâh", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 9/10 (1981), s. 311.

ufak bir bölümü dışında tamamen yıkılmıştır. Duvar kalınlığı kuzey tarafında 80 cm. diğer taraflarda ise 60 cm.dir. Tuğladan örülen niş, yarım onikigen planlı olup sivri bir kemerle son bulmaktadır.⁵⁹ Yapı alanının küçük olması, süslemesinin olmaması gibi sebepler onun bir menzil namazgâhı olduğunu çağrıştırmaktadır.⁶⁰

Çizim 1. Dazmana Köyü Namazgâhı Mihrap Nişi⁶¹

2.4. Zile Musallası

Namazgâhın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında kesin bilgiye ulaşılamamıştır. XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı Tapu-Tahrir Defterlerinde Zile şehri bitişiğinde “Musalla mevki” ve “musalla yerinde bir zemin” şeklinde kayıtlara rastlanmaktadır.⁶² Bu bilgiden hareketle Zile Musallası'nın tarihinin XV. yüzyıla kadar uzandığı söylenebilir. Günümüzde Zile şehrinde Uzun Çarşı içinde cenaze namazlarının edası için bir musalla yer almaktadır.⁶³ Bu bilgi bize, XV. yüzyılda şehrin bitişiğinde yer alan musallanın sonraki devirlerde şehrin genişlemesiyle meskûn mahalde kaldığını göstermektedir.

Sonuç

İslamiyet'in ilk devirlerinden itibaren ortaya çıkan musalla veya namazgâh geleneği sonraki devirlerde bütün İslam ülkelerinde devam ettirilmiştir. Osmanlı toplumu da bu geleneğin dışında kalmamıştır. Osmanlı Devleti idaresinde, Anadolu'da Selçuklular ve beylikler zamanından kalma namazgâhlar büyük ölçüde muhafaza edilmiştir. Bunun yanı sıra gerek devlet adamları gerekse hayırseverler ülke çapında pek çok namazgâh tesis ederek bunların işlevsel olması için vakıflar kurmuşlardır. Osmanlı namazgâh geleneği, Tokat ve çevresinde de hayata geçirilmiştir.

Sözlü kültürde Tokat şehrinde beş musalladan söz edilmektedir. Ancak mevcut yazılı kaynaklarda Tokat merkezde Meydan Musallası, Tozanlı nahiyesi İpsile Köyü Musallası, Turhal nahiyesi Gümüştop (Dazya) Köyü Musallası ve Zile Musallası olmak üzere toplam dört namazgâh

⁵⁹ Namazgâhın ayrıntılı mimari özellikleri için bk. Tanman, *a.g.m.*, s. 309-310.

⁶⁰ Tanman, *a.g.m.*, s. 312-313.

⁶¹ Tanman, *a.g.m.*, s. 316.

⁶² Murat Hanılçe, *Saklı Kalmış Bir Tarih XV ve XVI. Yüzyılda Zile Kazası*, Libra Yayınları, İstanbul 2018, s. 84, 320.

⁶³ <https://zileturizm.com/musalla-gelenegi/>

tespit edilmiştir. Bu musallalar arasında en fonksiyonel olanları Tokat Meydan Namazgâhı ve Zile Musallasıdır.

Meydan Musallası'nın tarihi muhtemelen Selçuklular devrine kadar uzanmaktadır. Mevcut belgelerden musalla zeminin çayırılık ve dört tarafının duvarlarla çevrili olduğu ve kible duvarında bir mihrabın yer aldığı anlaşılmaktadır. Yine mevcut kayıtlardan musallanın bakım onarım ve görevli ücretleri için bir vakfi ile ferraş, vaiz ve mütevelliden oluşan bir görevli kadrosuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca musalla Cuma, bayram ve cenaze namazlarının eda edildiği ibadetgâh olmasının yanı sıra Redif askeri birliklerinin kamp alanı, siyasi ve toplumsal olaylarda ahalinin miting alanı ve hacıları uğurlama ve karşılama mekânı olarak da hizmet vermiştir. 1929 yılında musallanın asli fonksiyonları iptal edilerek zemini sebze bahçesine çevrilmiş, 1933 yılında ise okul arsası haline getirilmiştir.

Tokat kazasının Tozanlı nahiyesine bağlı olan İpsile köyünün Göğseki yaylasındaki musallanın tam olarak ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Günümüzde İpsile köyü Sivas ilinin Doğanşar ilçe merkezi olup birkaç yaylası bulunmaktadır. Bu yaylalardan bir tanesi de Göğseki yaylasıdır. Muhtemelen 19. asrın başında İpsile köyü Göğseki yaylasında Sultanın izni ile ahaliden ismi verilmeyen bir hayırsever tarafından bina olunan musallada cuma ve bayram namazlarını kıldırmak üzere hasbî bir hatip tayin edilmiştir. Sonraki devirlerde musalla hakkında herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

Turhal Gümüştop (Dazy) Köyü Namazgâhı'nın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında kesin bilgiye ulaşılamamıştır. Yapıyı inceleyen M. Baha Tanman, namazgâhın 14. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu kanaatini taşımaktadır. Zira Dazy köyünde bulunan Eratna Devleti zamanından kalma Cami, Zaviye, Darülhuffaz ve Ali Baba Türbesi ile namazgâh arasında malzeme ve inşaat tekniği açısından benzerlikler bulunmaktadır. Ayrıca yazar Tanman, Dazy Namazgâhı'nı, alanının küçük olması ve süslemesinin olmaması gibi sebeplerle, bir menzil musallası olarak değerlendirmektedir.

Zile Musallası'nın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında kaynaklarda net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı Tapu-Tahrir Defterlerindeki bazı kayıtlardan Zile şehri bitişiğinde bir musalla olduğu anlaşılmaktadır. Bu musalla günümüzde Zile şehrinde Uzun Çarşı içinde yer almakta olup cenaze namazları için kullanılmaktadır.

İncelediğimiz Tokat musallalarından sadece Zile Musallası günümüzde işlevini sürdürmektedir. Tokat Belediyesi eski musallaların ya da namazgâhların hatırasını canlandırmak amacıyla 2021 yılı başında Şeyh Şirvani Mezarlığı girişinde bir namazgâh projesi başlatarak Eylül ayı sonunda açılışını yapmıştır⁶⁴. Tokat Belediyesi Şehir Müzesi Küratörü ve yerel tarihçi Hasan Erdem'in verdiği bilgiye göre, yeni namazgâh yapısında eski musalladan kalan taşlar da kullanılmıştır. Bu yeni musalla, Tokat ve çevresinde 1930'lara kadar faal olan musallaların hatırasını canlandırmaya ve kültür dünyamızdaki bir boşluğu doldurmaya devam edeceği beklenmektedir.

---

⁶⁴ <https://www.tokat.bel.tr/sayfa/detay/2160>.

Kaynakça**Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

BOA. A.DVN. MHM. D. 21, 95/229; BOA. DH. MKT. 2908/93.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)**Hurufat Defterleri (HD)**

VGMA. HD. No. 541, s. 138; VGMA. HD. No. 1119, s. 12, 15; VGMA. HD. No. 1121, s. 23;
VGMA. HD. No. 1144, s. 225

Diğer Defterler

VGMA Vakıf Defter No. 198.

Hasan Erdem Arşivi (HEA)

HEA Belge 1; HEA. Belge 2; HEA. Belge 3; HEA. Belge 4; HEA. Belge 5; HEA. Belge 6; HEA.
Belge 7; HEA. Belge 8; HEA. Belge 9; HEA. Belge 10.

Tetkik Eserler

ACUNSAL, Ferit *Gerçeklerin Diliyle Tokat*, İstanbul 1947, s. 127-129.

AKMAYDALI, Hüdavendigâr “Mihrablı ve Minberli Namazgâhlar”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXIII,
Ankara 1994, s. 123-143.

ARSLAN, Muhammet, “Anadolu Selçuklu Namazgâhları”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute (TAED)*, S. 68, Mayıs - May 2020
Erzurum, s. 281-311.

ASARKAYA (CİNLİOĞLU), Halis Turgut, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat Belediyesi
Yayımları, Tokat 2019.

BOŞDURMAZ, Nurcan, *İpek Yolunda Bir Şehir Tokat*, Tokat Belediyesi Kültür Yayınları,
İstanbul 2021.

BOZKURT, Nebi, “Namazgâh”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı
(TDV) Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, s. 357-358.

ÇOBANOĞLU, A.V. “Meydan Camii”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 29, Ankara 2004, s. 499-500.

DURŞUN, Kübra II. *Bayezid'in Annesi Gülbahar Hatun'un Hayatı ve Vakıfları*, (Tokat
Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi),
Tokat 2020.

GÜRDERE, Metin, *20. Yüzyılda Tokat Bir Şehrin ve İnsanların Hikayesi*, C. I, Sivas 2017.

HANİLÇE, Murat, *Saklı Kalmış Bir Tarih XV ve XVI. Yüzyılda Zile Kazası*, Libra Yayınları,
İstanbul 2018.

HILLENBRAND, R., “Musalla”, *Encyclopaedia of Islam*, V. VII, Koninklijke Brill NV, Leiden,
Hollanda 1999, s. 658b.

KARAMAN, Fikri, *Sivas-Tokat Tozanlı Kazası*, İstanbul 2003.

KARAMAN, Hayrettin ve diğerleri, *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yayınları,
Ankara 2014.

LENNEP, Henry John Van, *Travels in Little-known Parts of Asia Minor*, C. II, London 1870.

ÖZDAMAR, Mustafa, “Namazgâhlar”, *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 221-248.

- ÖZTUNÇ, Hüseyin Baha, “Tokat’ta Büyük Sel (1908)”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz-2012, s. 179-203.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, C. II, İstanbul 1983, s. 583.
- PORTER, Sir Robert Ker, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylonia*, C. II, London 1822.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.
- TANMAN, M. Baha, “Turhal’ın Gümüştop (Dazya) Köyündeki Namazgâh”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 9 / 10, (1981), 309-316.
- TANYELİ, Uğur, “Musallâ, İdgâh, Namazgâh: Tanımsız Bir Mimarî Olgu”, *Uluslararası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 1, Ankara 1999, s. 231-238.
- TİRYAKİ, Yavuz, “Namazgâh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, İstanbul 2006, s. 359-360.
- TUKİN, Cemal, “Girit”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 14, İstanbul 1996, s. 85-93.
- WENSİNCK, A. J., “Musalla”, *Encyclopaedia of Islam*, V. VII, Koninklijke Brill NV, Leiden, Hollanda 1999, s. 658b.
- WENSİNCK, A. J., “Musalla”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayını, c. 8, İstanbul 1968, s. 673-676.
- YURDAKUL, Erol. "Tokat Vilâyetinin Gümüştop (Dazya) Köyündeki XIV ncü Yüzyıla Ait Eski Eserler", *Vakıflar Dergisi*, S. 8, Ankara 1969, s. 243-247.

İnternet siteleri

- <https://arachne.uni-koeln.de/arachne/1177977>.
- <https://blogs.stockton.edu/anatolia/2014/05/05/reverend-henry-j-van-lennep/>.
- <https://historyarchive.org/works/creators/robert-ker-porter>.
- <https://docplayer.biz.tr/15984211-Tokat-gazi-osman-pasa-lisesi.html>.
- <https://www.gidilmeli.com/Dogansar-yaylaları-dogansar/3752/1>
- https://turkish_dic.en-academic.com/48740/%C3%8EDG%C3%82H.
- <https://www.tokat.bel.tr/sayfa/detay/2160>.
- <https://zileturizm.com/musalla-gelenegi/>.

Ekler

Ek 1

BOA. A.DVN.MHM 21, 95/229

Tokat Kâdısına Hüküm ki,

Bundan akdem binâ olunan musallâda âdet-i kadîme üzere edâ-i salât olunub içinde hâsıl olan otluğu biçilüb zabt olunub divarları ta'mirine sarf ve harç olınu gelmiş iken hâliyâ canbâz tâ'ifesinden ve gayriden gelüb konub otluğuna ve divarlarına zarar ve gezend erişdürdükleri i'lâm olındı. İmdi buyurdum ki vardukda bu husûsa mukayyed olub Müslümanlar namâz kıldıkları yeri televüsdan pâk etdirüb içinde hâsıl olan otluğun kimesneye otartmayub ve biçdirmeyüb zâyi' ve telef etdirmeyesin. Min ba'd hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye iş etdirmeyesin. Eslemeyüb segidüb muhtâc-ı arz olanları yazıb bildiresin. [fi 7 Şevval 980/10 Şubat 1573]

Ek 2

BOA. DH.MKT. 2908/93

Dâhiliye Mektubi Kalemi

Huzûr-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhiye

Tokad'da Ağustos'un beşinci günü anâsır-ı müttehede-i Osmaniye'den binlerce ahâli namâzgâhda ictimâ ederek Girid mes'elesinden dolayı sâ'ikâ-i hüsn-i hamiyetle vatanperverâne nutuklar îrâd olundığına dâ'ir Sivas Vilâyeti Vekâleti'nden alınan 6 Ağustos sene [1]325[19 Ağustos 1909] tarihli telgrâfnâme manzûr-ı sâmi-i fehîmâneleri üzere leffen takdîm kılındı. Ol bâbda tebyiz.

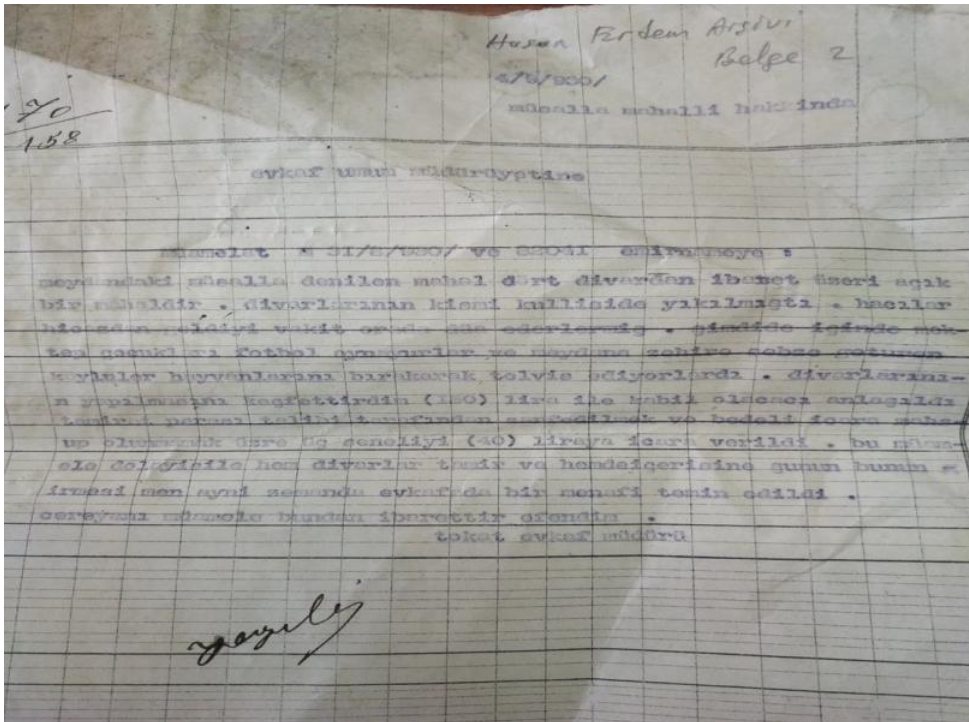
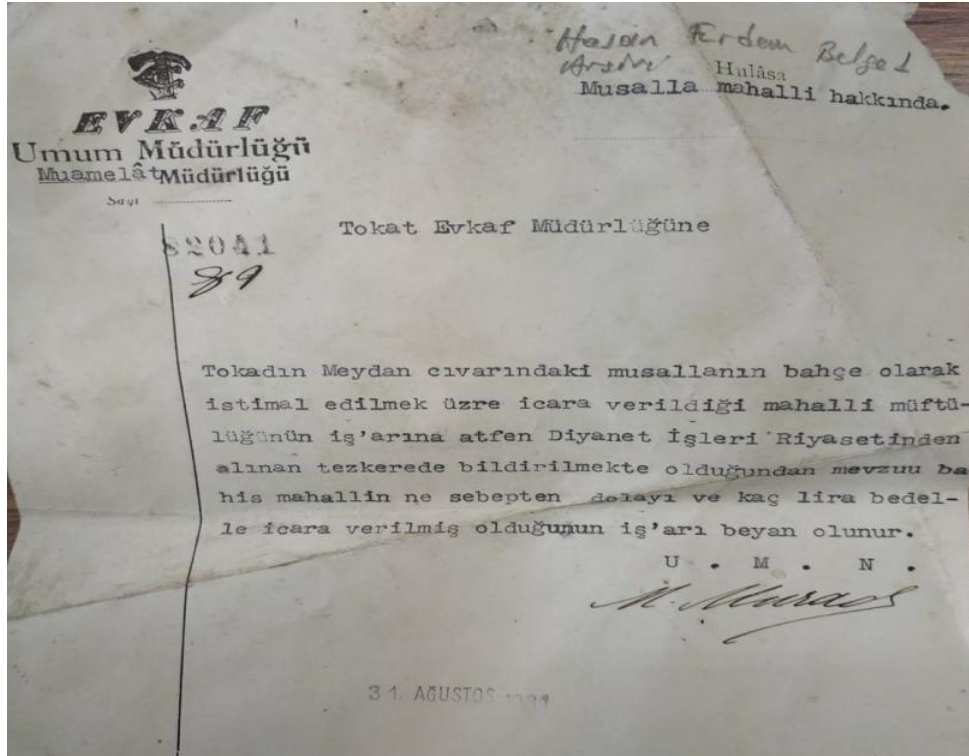

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

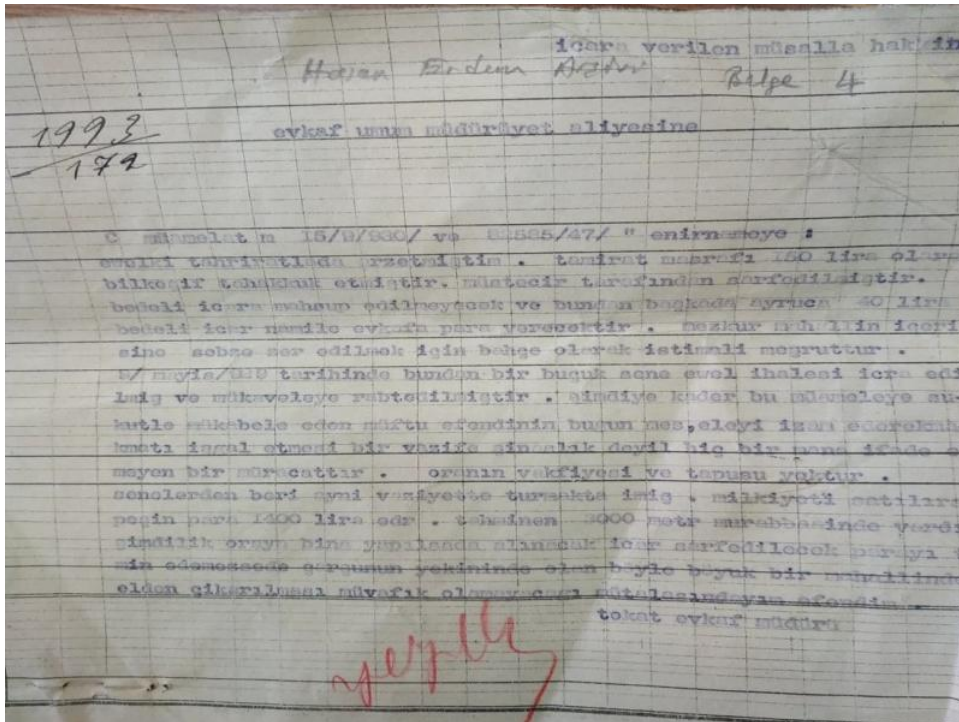
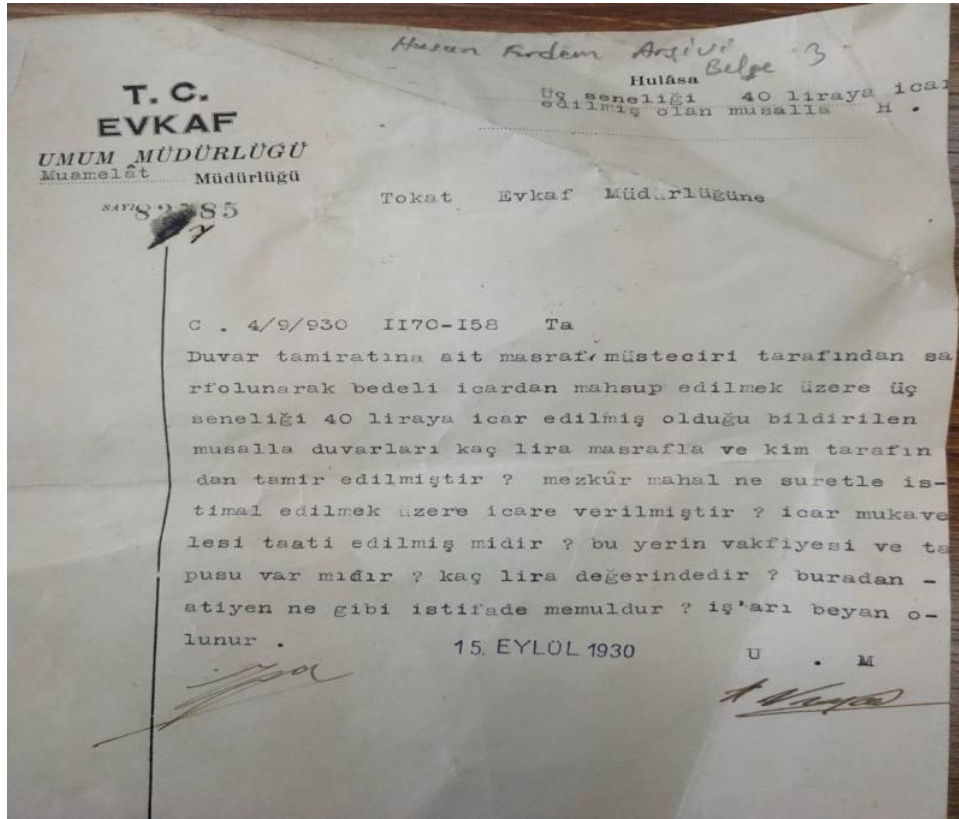
265

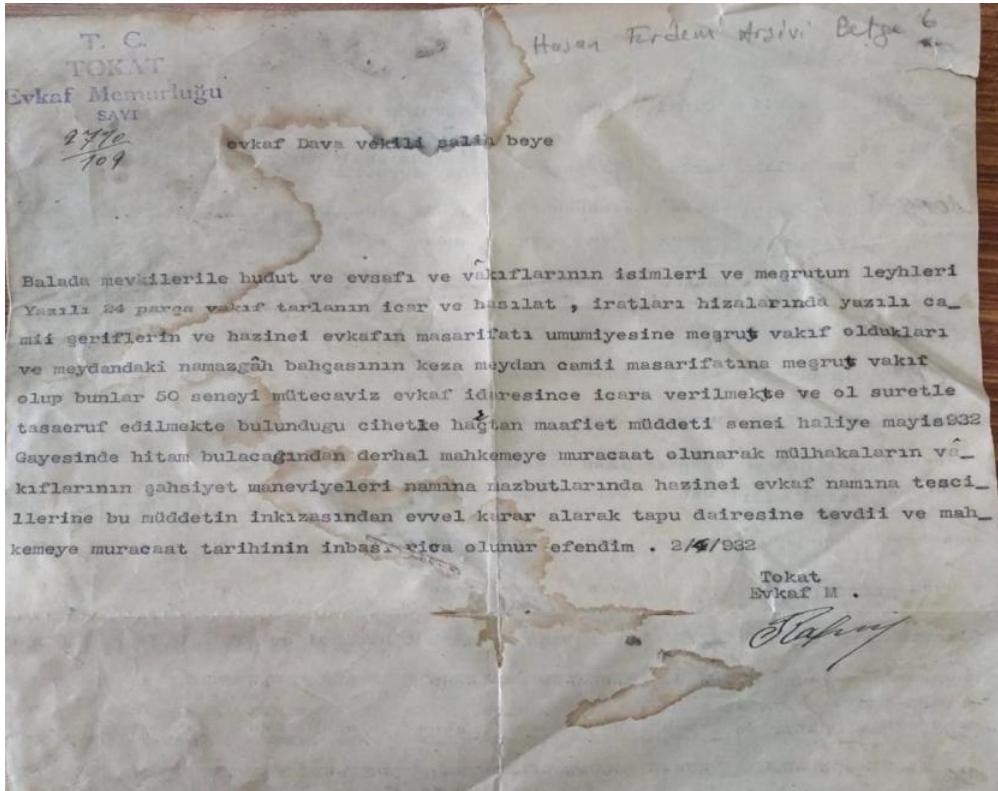
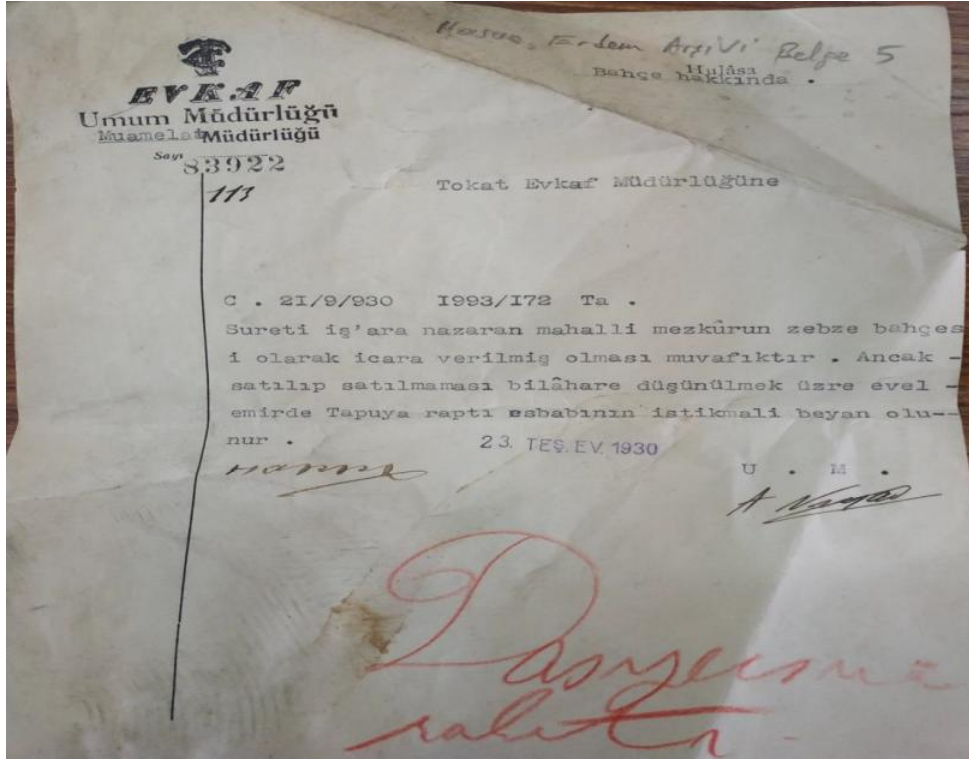
14 / 2

Ek 3: Hasan Erdem Arşivi'ndeki Meydan Musallası İle İlgili Belgeler

Tokat evkaf .M. alisine Belge 7

Endiz ve dimurta kariyelerindeki vakıf tarlaları Tokatın meydanda namazkâhanı tasarrufu davasında vakfiyet üzere tasarrufun isbatına ve şuhudun mahallinde istifa karar verilmiş olduğundan şuhudun isimlerinin ıgarını rica ederim efendim

17/5/932 Evkaf vekili

Şafak

tokatlı

şahitlerin isimleri

belgeler peşvahi

şahitler imzaları

peşvahi şahitliklerinde

şahitlerin adları ef.

17/5-932

Şafak

namazgâh tarlası için şahid .
 Keleş eglu derviş halil ef
 pir veli eglu hacı gavuş
 kundakçı hacı bekir usta
 murat eglu hüseyyin efe
menzile eglu şerif memet ef
 pazardaki tarlalar için şahit .
 Neman zade bekir ef
 arapkirli eglu eyyüp ef
 semuncu eglu hacı hüseyyin aga
 memet şerif eglu memet ef
 yağcı zade hüseyyin ef
 leylik eglu esman ef
emin aga eglu memet ef
 Şehadet şahitleri
 hülleci eglu apul aga
 avaralı esman aga
 bölük emin eglu kadir ef
 köy imamı tahsin ef
halil eglu apul aga
 dimerta şahitleri
 kariyeden hatip heca ef
 sabık muhtar Edek memet aga
 eşkinin halil aga
 aga memet ef

Hacı Ferman Arslan

Tokat vilâyeti yüksek makamına Belge 8

4895
936

Cı: 8/10/933 tarih ve 3813x Nu. lu emir nameye .

Vilayet daimi encümeninin kararı veçhile yerine mektep inşa edilmek üzere evkafı mülhakeden gül bahar hatun vakfından meydan mevkiindeki haziran 933 tarihe x ve 74 Nu. lu merbutan taktis kilinan tapu senedinin mahtevi olduğu bir kit'a x Bahçe ile akar hane olarak istimal edilen idarei hususiyeye ait takyeciler cami: Civarındaki cedit hesriye medresesinin aynen istipdiline evkaf umum müdürlüğünün 28/9/933 tarih ve 135053/165 Nu. lu tahriratlarla me'zuniyet verilmiş olduğundan evkafa ait bahçanın idarei hususiyeye namına ve mezkûr medresesinde vakıf 681 bahar hatun şahsi mansıvi namına evkaf idaresine muamele feragiyesinin x iferasile tebdilen kesilecek tapu senetlerinin itası için tapu müdürlüğüne ve x Ferag mützekkeresinin tastiri içinde hususi muhasebeye emir ve havale buyurulması Maruzdur efendim .

8/10/933 Evkaf müdürü

Şafak

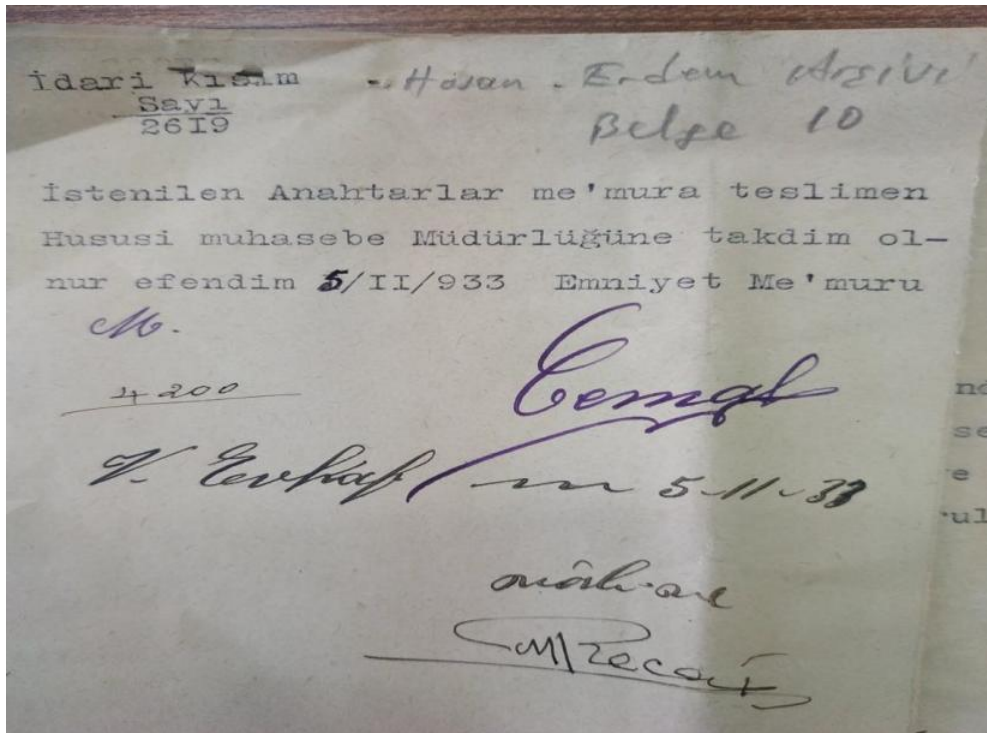
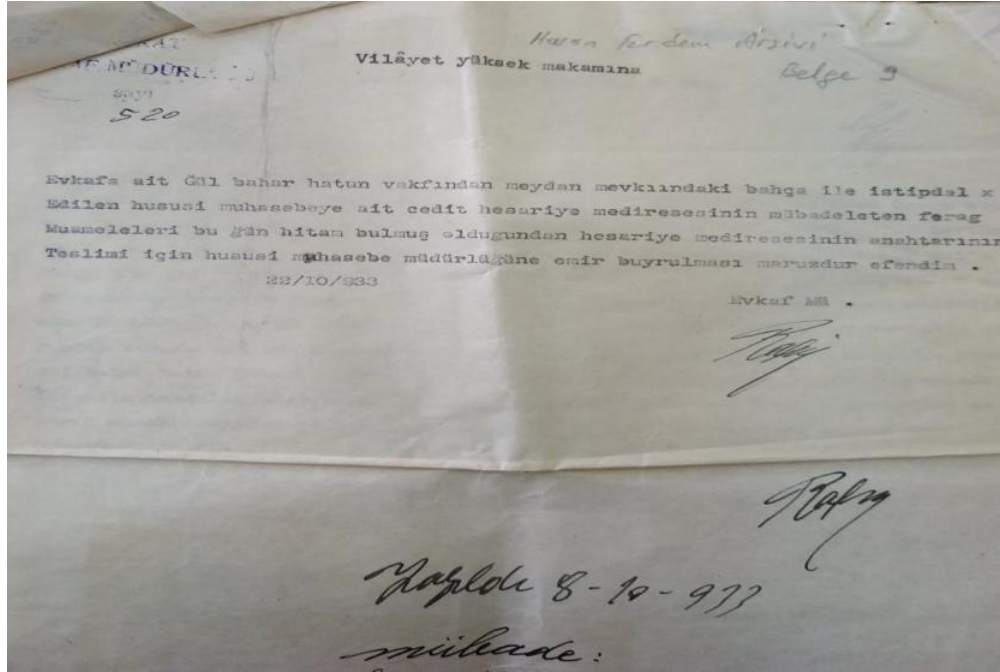
Yapıldı 8-10-933

mühade:

ferag ta.

22-10-933

medresenin alınan tapu senedini ta 23/10-933 etc 65

Summary

Since the advent of Islam, special places called “musalla” have been established outside the masjid to hold open-air funerals, Eid and Taraweeh prayers and other public events. This “musalla” tradition has also been continued in the Turkish-Islamic states. In general, these places have received names such as “idgah”, “qiblegah”, “namazgâh”, “musalla” and “secdegâh”. Although there are some slight differences in meaning between these terms, they all refer to open-air places of worship and gathering. Arabic name for “musalla” and Persian name for “namazgâh” are widely known for such places.

The Ottoman society also did not stay out of the tradition with this musalla. Under the administration of the Ottoman Empire, prayer halls dating back to the time of the Seljuks and beyliks have been largely preserved in Anatolia. In addition, both statesmen and philanthropists have established many prayer halls throughout the country and established waqfs to make them functional. Only a few of these facilities have survived to the present day. Many researchers have written numerous reviews on the functions and architectural features of these places of worship and activity in the geography of Anatolia.

Places of worship and gathering, called musalla or namazgâh, were also established in Tokat during the Seljuk and Ottoman periods. Places of worship and gathering other than mosques established in and around Tokat city center are generally referred to as “musalla” and sometimes “namazgâh” in archival records. There has been no independent study of the musallas of Tokat, but they have been briefly contacted in some reviews. In this study, the musallas of Tokat were examined in a systematic way with the help of newly discovered archival records and modern works. The aim of the study is to contribute to the faith culture of the Ottoman Empire in general, Tokat in particular.

In oral culture, five musallas are mentioned in the city of Tokat. However, in the available written sources, a total of four prayer places were identified: the Square Musalla in the center of Tokat, the Ipsile Village Musalla in the sub-district of Tozanlı, the Gümüştop Village Musalla in the sub-district of Turhal, and the Zile Musalla in the city of Zile. Among these musallas, the most functional ones are the Square Prayer Hall in Tokat and the musalla of Zile.

The history of Square Musalla probably dates back to the Seljuk period. From the available documents, it is understood that the floor of the musalla is surrounded by meadows and walls on all four sides, and there is a mihrab on the Qibla wall. Again, from the available records, it can be seen that the Musalla has a waqf for maintenance and repair and attendant fees, as well as a staff of officials consisting of cleaner, preacher and trustee. In addition to being a place of worship where musalla Friday, Eid and funeral prayers were held, it also served as a campsite for the Redif military units, a rally area for its people in political and social events, and a place to send off and welcome pilgrims. In 1929, the original functions of the musalla were canceled and the ground was turned into a vegetable garden, and in 1933 it was turned into a school plot.

It is not known exactly when and by whom the musalla in the Göğseki plateau of the village of Ipsile, which is connected to the sub-district of Tozanlı in the district of Tokat, was carried out. Today, Ipsile village is the district center of Doğanşar in Sivas Province and has several plateaus. One of these plateaus is the plateau in Göğseki. Probably at the beginning of the 19th century, an orator without salary was appointed to perform Friday and Eid prayers in the musalla, which was built by a philanthropist with the permission of the Sultan, on the Göğseki plateau of the village of Ipsile. In the following periods, no documents about musalla have been reached.

Exact information about when and by whom the Prayer hall of the village of Turhal Gumushtop (Dazy) was held has not been reached. Studying the structure, M. Baha Tanman, believes that the namazgâh belongs to the second half of the 14th century. Because there are similarities between the Mosque, Lodges, Darülhuffaz and Ali Baba Mausoleum dating back to the time of the Eratna State located in the village of Dazy and the namazgâh in terms of materials and construction techniques. In addition, the author Tanman considers the Musalla of Dazy to be a musalla of the post station for reasons such as the small area and the lack of decoration.

No clear information has been reached in the sources about when and by whom the Musalla of Zile was carried out. But it is understood from some records in the XV and XVIth century-old Ottoman Land Registry Registers that there was a musalla adjacent to the city of Zile. This musalla is located in the Long Bazaar in the city of Zile today and is still used for funeral prayers.

Of the Tokat musallas studied, only the Musalla of Zile continues to function today. Tokat Municipality has built a prayer hall at the entrance of Sheikh Shirvani Cemetery in 2021 in order to revive the memory of the old musalla. Stones left over from the old musalla were also used in the new namazgâh structure. It is expected that this new musalla will continue to revive the memory of the prayer halls that were active in and around Tokat until the 1930s and fill a gap in our cultural world.